

Uvodnik: o rodu, jeziku i rodolektologiji

Iako hrvatska akademska zajednica ne oskudijeva u raspravama o rodu kao društvenoj kategoriji, radovi o jezičnome oblikovanju rodnih identiteta rijetki su i rasuti po različitim publikacijama kojima se primarno zanimanje veže za polje sociologije, stilistike ili društvenih znanosti. Ovaj broj *Suvremene lingvistike* nada se kao prva hrvatska publikacija posvećena isključivo temi jezika i roda, dosad zaobilaženoj bilo zbog zazora od njezine provokativnosti, bilo zbog predrasude o njezinoj trivijalnosti, bilo zbog neupućenosti u recentna svjetska istraživanja jezičnorodne problematike. Objavljeni tekstovi svojom su tematskom raznolikošću konstituirali naš časopis kao međunarodni forum koji artikulira mnoge kronološke i aktualne pravce istraživanja jezika i roda: u tradiciji feminističke kritike jezika raspravlja o potrebi uključivanja žena u jezik i o takozvanim rodnim razlikama između jezičnih uporaba muškaraca i žena; iz konteksta zagrebačke frazeološke škole iznjedruje zapažanja o rodno obilježenim frazemima i načinu na koji se u njima oblikuju pojmovi muškosti i ženskosti; prevladava tradicionalan pristup rodu kao gramatičkoj kategoriji ističući njegove semantičke i društvene dimenzije, a sve te teme – propitivane od početaka istraživanja roda i jezika – nadograđuje recentnim uvidima i širenjem na nova područja, posebice na rodne ideologije i *queer* lingvistiku. Lingvistički prikazi ženskosti i muškosti te heteroseksualnih i *queer* identiteta derivirani su iz istraživanja konkretnih korpusa i rasvjetljavanja roda i na razini individualne izvedbe i na razini institucijâ i ideologijâ. Na taj je način izbjegnuta (i na neki način prokazana) anakronost dosadašnjih prigodnih rasprava o jeziku i rodu u hrvatskome javnom diskursu svedenih na zamorna esencijalistička prebiranja po sintaktičkim i leksičkim uzusima koji se proglašavaju seksističkima te na kabinetska trijebljenja konstruiranih primjera jezične uporabe kojima se potvrđuje tobožnja binarnost muških i ženskih jezičnih navika. Sedam radova okupljenih oko spomenutih tema detaljnije prikazujemo u nastavku ovoga uvodnika.

Potaknute problematičnim običajem da se u radovima posvećenima muškim i ženskim govornim praksama autori oslanjaju na osobna iskustva i intuiciju, a ne na reprezentativne i egzaktne podatke, Shala Barczewska i Agata Andreasen svoje su istraživanje rodnih razlika u jeziku utemeljile na konkretnome korpusu (*Michigan Corpus of Academic Spoken English* – MICASE). U članku »Good or marvelous? Pretty, cute or lovely? Male and female adjective use in MICASE« uspoređuju uporabu osam osnovnih pridjeva (*good* 'dobar', *bad* 'loš', *big* 'velik', *small* 'malen', *pretty* 'lijep', *ugly* 'ružan', *important* 'važan' i *different* 'različit') i njihovih sinonima kako bi ispitale dvije tvrdnje koje je o uporabi pridjeva u muškome i ženskome govoru iznijela Robin Lakoff u pionirskome rodnolingvističkom radu »Language and woman's place« 1973. i koje se otada nekritički perpetuiraju u tome sociolingvističkom polju. Prva je tvrdnja da žene rabe mnogo više pridjeva nego muškarci,

a druga da postoje »femininiji« i »maskuliniji« pridjevi. Rezultati analize korpusa potvrdili su neke pretpostavljene rodne razlike (npr. žene doista rabe više analiziranih pridjeva nego muškarci i doista češće rabe pridjeve *pretty* 'lijep' i *cute* 'sladak'), ali su ukazali i na mnoge sličnosti (npr. muškarci i žene jednako često rabe pridjeve *good* 'dobar' i *different* 'različit' te su skloniji uporabi pridjeva s pozitivnim nego onih s negativnim konotacijama).

Rusty Barrett u članku »Speech play, gender play, and the verbal artistry of queer argots« komparativno istražuje *queer* argoe u različitim jezicima i različitim rodno nenormativnim jezičnim zajednicama. Usporedivši devet argoa nastalih na temelju genetski i tipološki različitih jezika (*bahasa gay* na temelju indonezijskoga, *gayle* na temelju južnoafričkog engleskog, *isiNgqumo* na temelju zulua, *kaliardà* na temelju novogrčkog, *khabal'stvo* na temelju ruskoga, *lubunca* na temelju turskoga, *oxtchit* na temelju izraelskoga hebrejskog, *pajubá/bajubá* na temelju brazilskoga portugalskog, *polari* engleski i *swardspeak* na temelju tagaloškoga i cebuanskoga), autor zaključuje da njihov nastanak i razvitak uključuju čestotnu uporabu jezičnih igara i raznih verbalnih vještina u morfološkim restrukturiranjima, posuđivanju i preuzimanju jedinica iz drugih jezika, inovacijama na jezičnim razinama te supstituciji standardnih leksema lokalnim oblicima. Na temelju tih uvida autor zaključuje da jezične igre i verbalne vještine igraju važnu, a slabo istraženu ulogu u *queer* kulturama širom svijeta. Budući da se autori koji se bave temama *queer* kulture i *queer* lingvistike uglavnom fokusiraju na tajne jezike kao produkte marginalizacije, srama, odbacivanja, skrivanja i prešućivanja, autor predlaže komplementaran pristup koji bi se podjednako bavio užitkom, zabavom, humorom – kratko, *queer* veseljem i zabavom u formiranju argoa kao sociolingvističke pojave koja propituje normativne pretpostavke o rodu i spolnosti i koja svojim govornicima omogućuje iskustvo slobode i solidarnosti.

Iako je hrvatska frazeologija vrlo plodno lingvističko polje, rodni motivi u hrvatskim frazemima sve donedavna nisu izazivali nikakvo znanstveno zanimanje. Taj propust ispravlja Anita Hrnjak člankom »Pogled na hrvatsku i rusku frazeologiju kroz prizmu roda« u kojemu uspoređuje hrvatske i ruske rodno obilježene frazeme istražujući kako se u njima ovjekovječuju rodni stereotipi i oblikuju koncepti muškosti i ženskosti. Rezultati autoričina istraživanja potvrdili su sličnost konceptualizacije žene i muškarca u hrvatskoj i ruskoj androcentrično orijentiranoj kulturi odraženoj u frazeologiji. I ruski i hrvatski frazemi kodiraju s jedne strane stereotip o važnosti ženske ljepote i zaštitničkoga majčinskog instinkta u odnosu prema drugim ljudima, kao i negativne stereotipe o intelektualnoj ograničenosti žene, o njezinoj brbljivosti, svadljivosti, sklonosti ogovaranju i pretjeranoj emocionalnosti te s druge strane stereotip o muškoj fizičkoj, ali i psihičkoj snazi, hrabrosti i poduzetnosti i predodžbu o muškarcu kao hranitelju obitelji koji je okrenut radu i javnomu djelovanju.

Christine Ivanov, Maria B. Lange i Tabea Tiemeyer u članku »Geschlechtergerechte Personenbezeichnungen in deutscher Wissenschaftssprache. Von frühen

feministischen Vorschlägen für geschlechtergerechte Sprache zu deren Umsetzung in wissenschaftlichen Abstracts« istražuju suvremene uporabe rodno osjetljivoga jezika u njemačkome pisanom jeziku. Na korpusu sažetaka prijavljenih na dvije znanstvene konferencije u rujnu 2017. godine na kojima su sudjelovali znanstvenici iz Njemačke, Austrije i Švicarske autorice se, u kontekstu feminističke jezične politike u Njemačkoj od sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća do danas, dale u kontekstu vodiča koji sadržavaju preporuke o rodno osjetljivim jezičnim uporabama i preporuke o jezičnoj korektnosti pri referiranju na osobe, bave pisanim znanstvenim diskursom ispitujući uspješnost spomenutih vodiča za »korektnu« jezičnu upotrebu. Iako se uporaba rodno korektnoga jezika u istraženome periodu znatno promijenila u dijakronijskoj perspektivi, a njegove su sinkronijske uporabe uvjetovane govornikovim stavovima i motivacijom, analiziranim primjerima (poput *liječnik/liječnica, pacijent/pacijentica, terapeut/terapeutkinja, student/studentica*) autorice pokazuju da se njegovom uporabom doista mogu izbjeći rodno utemeljeni stereotipi te da takva uporaba omogućuje jasne i nedvosmislene referencije. Sukladno rezultatima analize zaključuju da rodno korektan jezik funkcionira kao precizno sredstvo proizvodnje teksta u području znanosti ako se njime uspostavlja precizna i nedvosmislena referencija.

Tatjana Pišković u članku »Jezične rodne ideologije u hrvatskim ženskim časopisima prve polovice 20. stoljeća«¹ podvrgava kritičkoj analizi jezičnih rodnih ideologija hrvatske ženske časopise iz prve polovice dvadesetoga stoljeća i oslikava početak viđenja jezika kao rodnooga fenomena u hrvatskome novinskom diskursu. Na obilju dosad neistražena materijala autorica pokazuje ideološku utemeljenost različitoga jezičnog ponašanja muškaraca i žena jer u analiziranome korpusu prikazi njihova jezičnoga ponašanja funkcioniraju kao simbolične potvrde muških i ženskih osobina i rodnooga uloga te prirode njihovih međusobnih odnosa. Iz analize korpusa zaključuje da su jezične rodne ideologije istovremeno utemeljene na ideologijama biologizma i evolucionizma te na ideologijama vjere, obitelji i nacije, ali i pomiješane s njima, pa ih nije moguće zasebno interpretirati. Autorica se osvrće i na novi biologizam današnjega doba koji i dalje perpetuira staru ideju o tome da jezični nesporazumi između muškaraca i žena proizlaze iz njihova različitoga pristupa verbalnoj komunikaciji. Zaključno naglašava da ne postoji stvaran ili autentičan subjekt koji bi proizvodio tzv. ženski jezik, odnosno da ne postoje njegove savršene govornice. Kao što konstrukt o tome kako bi žene trebale govoriti nije nikakav prirodan ili očekivan ishod evolucije i bioloških razlika između žena i muškaraca, tako je i njegova proizvodnja plod društvenih očekivanja, normi i konzumerističke kulture u kojima se takozvani ženski časopisi pojavljuju kao dragocjeno vrelo za lingvistička istraživanja.

U radu »Challenges of Adopting Gender-Inclusive Language in Slovene« Damjan Popič i Vojko Gorjanc prikazuju razvoj rodno inkluzivnoga jezika u Sloveniji posljednjih dvadesetak godina opisujući glavne tendencije i jezične elemente uklju-

---

1 Kao glavna i odgovorna urednica časopisa *Suvremena lingvistika* Mislava Bertoša jamči da je članak suurednice rodnooga broja Tatjane Pišković prošao dvostruko anonimno recenzirani postupak.

čene u njegovo oblikovanje. Posebnu pažnju posvećuju uporabi donje crte na internetskim stranicama slovenskih organizacija koje takvom pravopisnom praksom i isticanjem gramatičkih morfema muškoga i ženskoga roda nastoje sve rodne identitete učiniti jezično vidljivima te tako dovesti u pitanje i generičnost muškoga gramatičkog roda i rodnu binarnost (*bile_i, vabljene_i, partner_ka, vse_i, migrantke_i, vprašale_i, zdravnice_ka*). Na temelju analize dvaju korpusa konstruiranih isključivo za istraživanje uporabe donje crte u oblikovanju rodno inkluzivnoga slovenskog jezika autori zaključuju da se taj pravopisni znak najviše rabi u LGBTQ+ zajednicama i izdvajaju najčešće skupine riječi u kojima se primjenjuje (zamjenice, pomoćni glagoli, glagoli mišljenja, imenice za ljude, profesijske imenice, imenice za migrante i ostale marginalizirane skupine, imenice za zdravstvene djelatnike, imenice koje označavaju bračni ili romantični status).

U članku »Russian evaluative nominalizing suffixes and change in gender« Olga Steriopolu u okviru distribuirane morfologije razmatra mogućnost evaluacijskih sufikasa (*-an-, -jash-, -jon-, -ul-, -un-, -ur-, -us-, -ush-, -ag-, -jak-, -al-, -jar-, -akh-, -il-, -in-, -ob-, -ot-, -okh-, -jug-, -uk-, -ukh-*) da utječu na promjenu kategorijskih obilježja ruskih imenica poput živosti, sklonidbene vrste i gramatičkoga roda. Evaluacijski sufiksi nose afektivno i vulgarno značenje i česti su u ruskome kolokvijalnom stilu; mogu se pričvrstiti na osnove riječi različitih morfoloških vrsta, ali uvijek tvore imenicu *a*-sklonidbe (druge sklonidbene vrste). Autorica se posebno usredotočuje na pitanje hoće li gramatički rod imenice izvedene evaluacijskim sufiksom biti jednak rodu osnovne riječi. U vezi s tim uočava zanimljivu pravilnost: ako se evaluacijski sufiksi pričvršćuju na osnovu imenica koje označavaju rodbinski odnos (npr. *syn* 'sin', *mama* 'mama', *papa* 'tata', *ded* 'djed', *baba* 'baka'), rod izvedenice neće se mijenjati u odnosu na rod osnovne riječi, a ako se pričvršćuju na osnovu imenica koje ne označavaju rodbinske odnose (*vor* 'lopov', *krasota* 'ljepota', *chort* 'vrag'), rod izvedenice katkada će biti isti kao i rod osnovne riječi, katkada će se od njega razlikovati. Zaključuje da izvedenice koje označavaju rodbinski odnos zadržavaju gramatički rod osnovne riječi zato što je značenje leksičkoga morfema inherentno određeno spolom referenta i važnije je za dodjeljivanje gramatičkoga roda imenici od njezinih morfosintaktičkih obilježja.

Broj 86 *Suvremene lingvistike*, posvećen temi odnosa između jezika i roda, prvi je takav tematski broj jednoga jezikoslovnog časopisa kod nas i treća ovogodišnja publikacija posvećena toj temi. Nakon dvaju zbornika u izdanju Zagrebačke slavističke škole – zbornika *Rodni jezici* urednice Tatjane Pišković, koji donosi prijevod kanonskih tekstova rodne i *queer* lingvistike, te zbornika *Izvedbe roda u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi* urednicâ Ivane Brković i Tatjane Pišković, koji objedinjuju pisane inačice pozvanih predavanja na Zagrebačkoj slavističkoj školi u ljeto 2017. – časopis *Suvremena lingvistika* nada se da će objavljenim prilozima nastaviti razvijati jezikoslovne rasprave u tome polju i ispuniti prazninu koja je donedavno dominirala tim poticajnim i nedovoljno istraženim područjem u hrvatskoj lingvistici.

Mislava Bertoša i Tatjana Pišković